Ο ΑΝΔΡΙΑΣ ΜΙΛΩΝΟΣ ΤΟΥ ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΟΥ

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ἐν τῷ πρὸ μικροῦ ἐκδοθέντι τόμῳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος 1939-1941 ἀνέφερον ἐν σελ. 101 τὰ κατὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μίλωνος τοῦ Κροτωνιάτου, πατοῦντος ἐπὶ δίσκου καὶ κρατοῦντος στερρῶς ἐν τῇ ἀριστερᾷ ῥόαν, εἶπον δὲ καὶ περὶ τῆς διδομένης ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ δὴ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως ἑρμηνείας.

Εἶναι ἄξιον πολλῆς προσοχῆς ὅτι ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ τοῦ κόμιτος Κλαυδίου FAINA ἐν Ὀρβιέτῳ, τῇ γνωστῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα Museo Etrusco Faina, περιγραφείσῃ δὲ ὑπὸ τοῦ D. CARDELLA ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δημοσιεύματι Museo Etrusco Faina, ὑπάρχει ὑπ' ἀριθ. 72 (CARDELLA σ. 71) ὑψίλαιμος ἀμφορεὺς μελανόγραφος ἔχων τὴν παράστασιν δύο παλαιόντων ἀθλητῶν, ἀριστερὰ δὲ τοῦ ἐπόπτου μετὰ μακρᾶς ῥάβδου καὶ δεξιὰ ἑνὸς ἀθλητοῦ νικήσαντος, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν κλάδων καὶ τῶν ταινιῶν, φέροντος δὲ εἰς ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ἀνὰ μίαν (;) ῥόαν **(εἰκ. 1).** Τὴν περιγραφὴν τῆς παραστάσεως τοῦ ἀμφορέως FAINA παραλαμβάνω ἐκ τοῦ σχετικοῦ περὶ τῆς μνημονευθείσης συλλογῆς τοῦ Ὀρβιέτου ἄρθρου τοῦ WERNER TECHNAU ἐν Röm. Mitteil. (53) 1938, 112 μετὰ τοῦ πίνακος 27. Τὸ ἀγγεῖον χρονολογεῖ ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος π.Χ. Ὁ φέρων τὰς ῥόας ἐστεμμένος καὶ κλαδοφορῶν νικητὴς ἐν πάλῃ ἀθλητὴς τῆς ἀγγειογραφίας FAINA δὲν εἶναι, προφανῶς, πιθανὸν ὅτι δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς ἱερεὺς τῆς Ἥρας κατὰ τὴν ὑπὸ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως δοθεῖσαν λογίαν ἑρμηνείαν προκειμένου περὶ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Μίλωνος. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ παρουσία τῆς ῥόας εἰς διπλοῦν δηλ. εἰς ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ παλαιστοῦ, σκοπεῖ ἀναμφισβητήτως, ὅπως ἐξάρῃ ἔτι μᾶλλον τὴν σημασίαν τοῦ χθονίου συμβόλου διὰ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν νίκην **(εἰκ. 2).**

Εἶναι δὲ ζήτημα ἂν ἡ διπλῆ αὕτη ῥόα εἶναι ἐνταῦθα ἁπλῶς καὶ μόνον χθόνιον σύμβολον πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ προσώπου τοῦ φέροντος αὐτὴν ἢ μήπως ὑποκρύπτεται ἐν τῷ συμβόλῳ εὐρυτέρα ἔννοια ἐπεκταθεῖσα ἐκ τῆς χθονίας φύσεως.

Ἡ ῥόα εἶναι κατ' ἐξοχὴν σύμβολον τῆς Γῆς, ἑρμηνεύεται δὲ, κατὰ κανόνα, ὡς παριστῶν τὴν γονιμότητα καὶ εὐφορίαν καὶ τὴν καθ' ὅλου εὐημερίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καὶ παντὸς ἐπὶ γῆς ζῴου ἢ φυτοῦ. Τοιαύτη δὲ ἦτο καὶ εἶναι μέχρι σήμερον ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀντίληψις.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
20/05/2024 22:37:07 EEST - 3.149.28.26

Ἀλλ' ἡ πανδώτειρα καὶ παμμήτειρα Γαῖα εἶναι κατά τι ἀπόσπασμα (ἀρ. 36) τοῦ Σόλωνος: μήτηρ μεγίστη δαιμόνων Ὀλυμπίων, εἶναι εὐρύστερνος, πελώρη καὶ ἠϋθέμεθλος (Ὁμηρ. ὕμν. εἰς Γῆν μητέρα πάντων, 30,1) κ.ἄ. πολλὰ τὰ ὁποῖα δεικνύουσι ῥωμαλέαν καὶ κραταιὰν κατασκευὴν καὶ Γιγάντειον φύσιν καὶ δύναμιν, διὸ καὶ εἶναι μήτηρ τῶν ἰσχυροτάτων Γιγάντων καὶ τῶν Τιτάνων, (Preller - Robert Griech. Mythol. I 39. 634 - 637). Ἐν περιπτώσει σεισμῶν γίνεται ἐπίκλησις εἰς αὐτὴν καὶ τὸν Ποσειδῶνα, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Φιλόστρατος ἐν τῷ βίῳ Ἀπολλωνίου VI σ. 129 (Preller - Robert αὐτ. 637 σημ. 1 καὶ 586 σημ. 1. Dieterich Mutter Erde 37 ἑ. 61).

Εἰκ. 1. Ἀμφορεὺς Συλλογῆς Faina.

Εἰκ. 2. Λεπτομέρεια εἰκ. 1.

Πάντα ταῦτα δεικνύουσι τὸ ἀπέραντον κράτος, τὴν δύναμιν τῆς Γῆς, εἰς ἐπίρρωσιν δὲ τῆς ἀντιλήψεως ταύτης, πρὸς ἄλλοις, ἔρχεται καὶ ὁ μῦθος τοῦ Λίβυος Γίγαντος παλαιστοῦ Ἀνταίου, ὁ ὁποῖος καταβαλλόμενος καὶ ψαύων τὴν Γῆν ἤντλει νέαν δύναμιν παρὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ (Roscher Lex. I 1,362 ἑἑ. (Oertel), παρὰ τῷ ὁποίῳ καὶ πᾶσαι αἱ ἀρχαῖαι περὶ τοῦ Ἀνταίου πηγαί).

Ὁ Μίλων ὁ Κροτωνιάτης, ὁ πλείστας νικήσας νίκας κατὰ τοὺς Πανελληνίους ἀγῶνας καὶ ὑμνηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου (Diehl Anth. Lyr. V, ἀρ. 153 — Anth. Plan. 156), ἤκμασε κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 6ου καὶ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος. Ἡ νίκη τῶν Κροτωνιατῶν, τῶν ὁποίων ἡγέτης, φέρων τὴν λεοντῆν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
20/05/2024 22:37:07 EEST - 3.149.28.26

καὶ τὸ ῥόπαλον τοῦ Ἡρακλέους, ἀναφέρεται ὁ Μίλων, κατὰ τῶν Συβαριτῶν καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Συβάρεως πίπτει περὶ τὸ ἔτος 510 π. Χ. (Beloch Griech. Gesch. I 1,383· ἡ ἀνάμιξις τοῦ Μίλωνος μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Διοδωρου II, 9, 5 (Diels Fragm. d. Vorsokrat.[3] I, 32, ἀρ. 14), XII, 9, 10. Τζετζου Χιλιάδ. II, 530. Κατὰ τὸν Krause Gymnastik I, 435, 8 ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἐγένετο κατ' Ὀλυμπιάδα 67, 4-68, 1 ἤτοι τῷ 509)8 π. Χ., πρβ. Modrze ἐν RE XV, 1673, 18 ἑξ.

Ὁ Overbeck SQ 484 σημειοῖ ὅτι χρόνος τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Μίλωνος ὑπὸ τοῦ ἐπίσης Κροτωνιάτου Δαμέου (Παυσαν. VI, 14, 5) εἶναι μεταξὺ τῶν Ὀλυμπιάδων 62 καὶ 70, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 528 μέχρι τοῦ 496 π. Χ. Περὶ τοῦ Δαμέου τοῦ Κροτωνιάτου γλύπτου καὶ περὶ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Μίλωνος οὐδὲν λέγει ὁ Brunn Gesch. d. gr. Künstler, μνημονεύων αὐτ. σελ. 275. 276. 277 καὶ 300 μόνον τοῦ ὁμωνύμου τούτου Ἀρκάδος γλύπτου.

Ὁ Μίλων ἐνίκησε τὴν πρώτην Ὀλυμπιακὴν καὶ τὴν πρώτην Πυθικὴν νίκην αὐτοῦ ἔτι παῖς ὤν. Ὁ Σεξτος Ιουλιος Αφρικανος, Ὀλυμπιάδ. ἀναγραφὴ 23 κἑ., θέτει τὴν παιδικὴν νίκην τοῦ Μίλωνος εἰς τὴν 60ἡν Ὀλυμπιάδα ἤτοι τῷ 536 (ἢ 540, ἐὰν ἦτο τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ὀλυμπιάδος ἀρχόμενον). Ἐκ τῆς παρὰ τῷ Ευσεβιῳ Χρον. I 202 σημειώσεως ἐξάγεται ὅτι ὁ Μίλων ἐνίκησέ τινα νίκην κατὰ τὴν 62αν Ὀλυμπιάδα. Ὁ Ἰούλιος Ἀφρικανὸς θέτει τὰς μετὰ τὴν παιδικὴν νίκας τοῦ Μίλωνος εἰς τὰς Ὀλυμπιάδας 62 - 66. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀθλητικὴ δρᾶσις τοῦ περιφήμου παλαιστοῦ διήρκεσε περίπου τριάκοντα ἔτη (πρβ. Modrze RE αὐτ.). Σημειωτέον ὅτι ὁ Μίλων φέρεται ὡς μαθητὴς τοῦ Πυθαγόρου ὡς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μυῖα (βλ. τὰς πηγὰς ἐν RE αὐτ. καὶ παρὰ Λεοναρδῳ, Ὀλυμπία 44).

Προκειμένου περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Δαμέου ποιηθέντος ἀνδριάντος τοῦ Μίλωνος ὁ Reisch Griech. Weihgeschenke 40 κἑ., στηριζόμενος εἰς τὰς ἀρχαίας πηγάς, συμπεραίνει ὅτι πρόκειται περὶ προηγμένου τινὸς τύπου κούρου μετὰ τὸ 600, σύμποδος καὶ ἔχοντος τὸν δεξιὸν τῶν βραχιόνων κεκαμμένον ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ τὴν χεῖρα μετὰ τοῦ ἀντίχειρος πρὸς τὰ ἄνω τεταμένου, τῶν δὲ ὑπολοίπων δακτύλων ὡσαύτως τεταμένων «κατὰ στοῖχον». Ἡ ἄλλη χεὶρ ἔφερε ῥόαν, περὶ τὴν κεφαλὴν ἦτο δεδεμένη ταινία, οἱ δὲ πόδες ἐπάτουν ἐπὶ δίσκου.

Ὁ Σουιδας παρέχει τὴν ἑξῆς εἴδησιν ἐν λ. Μίλων (ἐκδ. Ada Adler τόμ. III, 395. ἀριθ. 1066): Μίλων Κροτωνιάτης, ἐνίκησε παλαίων ἓξ Ὀλύμπια, ἐφεξῆς δὲ τῇ ζ' οὐκ ἴσχυσε καταπαλαῖσαι τὸν Μασίθεον, συμπολίτην αὐτοῦ ἡλικίᾳ καὶ νέον ὄντα καὶ οὐκ ἐθέλοντα ἐγγὺς ἵστασθαι. Ἱστάμενος δὲ ἐπ' ἀληλιμμένῳ τῷ δίσκῳ γέλωτα ἐποιεῖτο τοὺς ἐμπίπτοντάς τε καὶ ὠθουμένους ἀπὸ τοῦ δίσκου. Περιεδεῖτο δὲ τῷ μετώπῳ χορδὴν καθάπερ ταινίαν ἢ στέφανον· κατέχων δὲ ἐντὸς χειλέων τὸ ἆσθμα καὶ ἐμπιπλὰς αἵματος τὰς ἐν τῇ κεφαλῇ φλέβας διερρήγνυεν ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῶν φλεβῶν τὴν χορδὴν καθάπερ πάπυρον. Καὶ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τὸ μὲν εἰς τὸν ἀγκῶνα ἐκ τοῦ ὤμου παρ' αὐτὴν καθιεὶ τὴν πλευράν, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος ἔτεινεν ἐς εὐθὺ τῶν δακτύλων, τὸν μὲν ἀντίχειρα ἀντιστρέφων ἐς τὸ ἄνω, τῶν λοιπῶν δὲ ἀλλήλοις ἐπικειμένων κατὰ στοῖχον· τὸν ἐλάχιστον οὖν τῶν δακτύλων κάτω γινόμενον οὐκ ἀπεκίνησεν ἄν τις βιαζόμενος. Ἀπέθανε δὲ οὗτος ἐπιτυχὼν ξύλῳ ξηρῷ σφῆνας τοὺς δι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
20/05/2024 22:37:07 EEST - 3.149.28.26

ιστῶντας αὐτό· ὁ δὲ ὑπὸ φρονήματος καθίησι τὰς χεῖρας ὡς διαρρήξων· ὀλισθαίνουσί τε δὴ οἱ σφῆνες κἀκεῖνος ἐχόμενος ὑπὸ τοῦ ξύλου λύκων ἐγένετο εὕρημα· μάλιστα γὰρ τὸ θηρίον τοῦτο πολὺ καὶ ἄφθονον ἐν τῇ Κροτωνίᾳ χώρᾳ νέμεται (πρβ. τὸν αὐτὸν Σουίδαν ἐν λ. φρόνημα).

Ἡ ἑρμηνεία τοῦ ἀνδριάντος ἡ δοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου καὶ τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως, τὴν ὁποίαν ἀνέφερον ἐν ΑΕ 1939-41, 101 κἑ. συντόμως, εἶναι βεβαίως ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως χρήσιμος, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὴν ἐξεζητημένη καὶ ἀπίθανος (βλ. Guttmann De olympionic. apud Philostrat. 7. Matz De Philostrati in describendis imaginibus fide 33. Hitzig - Blümner ὑπομνήματα εἰς Παυσαν. VI 14,5 Pausanias II 2 σ. 601. Modrze RE αὐτ. σ. 1675). Διὸ γίνεται δεκτὸν ὅτι ὁ ἀνδριὰς τοῦ Μίλωνος ἔφερε τὰ νικητήρια σύμβολα τοῦ ἀθλητοῦ.

Εἶναι δὲ γνωστὸν ἐκ τοῦ Πλινιου ΝΗ 34,50 καὶ ἐκ τοῦ Λουκιανου Ἀνάχαρσις 9, ὅτι τὸ «μῆλον» ἦτο ἐπινίκιον ἔπαθλον τῶν Πυθικῶν ἀγώνων.

Λουκιανος Ἀναχ. 9: Πυθοῖ δὲ μῆλα τῶν ἱερῶν τοῦ Θεοῦ.

Plinius NH. 34,59: Vicit eum (τὸν Μύρωνα) Pythagoras Reginus ex Italia pancratiaste Delphis posito; eodem vicit et Leontiscum; fecit et stadiodromon Astylon qui Olympiae ostenditur et Libyn puerum tenentem tabellam eodem loco et mala ferentem nudum.

Ἂν τὸ μῆλον τοῦτο ἐκ τῶν ἱερῶν δένδρων τοῦ θεοῦ ἦτο ῥόα ἢ κοινὸν μῆλον δὲν γνωρίζομεν. Εἶναι ὅμως πιθανὸν ὅτι πρόκειται περὶ ῥόας, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ὁ Πύθιος Ἀπόλλων εἶναι θεὸς μαντικὸς-χθόνιος καὶ συνῆλθεν εἰς γάμον μετὰ χθονίων θεοτήτων τῆς τε Κορωνίδος, τῆς καθ' Ἡσίοδον Ὑάδος, καὶ τῆς Κυρήνης τῆς ἐν τῷ Πηλίῳ (Klinz Ἱερὸς γάμος 88 μετὰ βιβλιογραφίας).

Ὁ ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερόμενος Λίβυς εἶναι ὁ Μνασέας ὁ Κυρηναῖος (Παυσαν. VI, 13,7.18,1). Ὁ Reisch Griech. Weihgesch. 44 τὴν tabellam ἑρμηνεύει ὡς εἰκονικὸν πινάκιον. Ἡ Sellers The elder Pliny's Chapters on History of Art εἰς τὸ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Πλινίου, ἀκολουθοῦσα τὸν Urlichs Görlitz. Verhandl. 330, νομίζει ὅτι ὁ puer tenens tabellam δύναται νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου VI, 6,1 μνημονευόμενον παῖδα Ὀλυμπιονίκην Πρωτόλαον, ὡς πρὸς τὸ σχῆμα δὲ παραβάλλει μετὰ τοῦ Reisch τὸ ἐν Μονάχῳ ὑπ' ἀριθ. ἀγγεῖον (Benndorf Griech. u. Siz. Vasenb. I IX. Πλείονα παρὰ Hyde Olymp. Vict. Mon. 182). Δὲν φαίνεται ὅμως πιθανὸν ὅτι αἱ μετὰ τὴν λ. Libyn λέξεις τοῦ Πλινίου ἀναφέρονται εἰς διάφορα ἀγάλματα, ἀλλ' εἶναι παράθεσις ἑρμηνευτικὴ τοῦ σχήματος τοῦ ἀγάλματος τοῦ Λίβυος, ὅστις ἔφερε καὶ tabellam καὶ mala, ἦτο δὲ καὶ nudus. Οὕτω δὲ καὶ ὁ Brunn G. gr. K. 133-4. Ὁ Hyde ὅμως Olymp. Victor Mon. 181ἑ., ἀκολουθῶν τὸν Stuart Jones διορθοῦντα τὸ χωρίον τοῦ Πλινίου διὰ τῆς προσθήκης τοῦ et καὶ γράφοντος ἀντὶ tabellam τὴν λ. flagellum, δεχομένου δὲ λάθος τοῦ Πλινίου ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ παῖδα διὰ τοῦ puerum ἀντὶ filium κατὰ τὸν Furtwängler (Jahrbb. 1876, 509) παραδέχεται χωριστὰ ἀγάλματα, οὐχὶ ὀρθῶς.

Τὰ mala ταῦτα τοῦ Λίβυος, ἤτοι τοῦ Μνασέου τοῦ Κυρηναίου, εἶναι πιθανώτατον ὅτι εἶναι καρποὶ ῥοιᾶς, ἐνισχύομαι δὲ εἰς τὴν εἰκασίαν ταύτην ἀναμιμνησκόμενος τὴν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
20/05/2024 22:37:07 EEST - 3.149.28.26

ἐπὶ Λακωνικοῦ ἀγγείου παράστασιν τῆς Κυρήνης (πρβλ. Studniczka Kyrene καὶ τὴν ἄλλως γνωστὴν λατρείαν τῆς χθονίας Κυρήνης τῆς ἐν τῷ Πηλίῳ (Klinz ἔνθ. ἀν.).

Ὅτι ὅμως ὁ δίσκος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπάτει ὁ ἀνδριὰς τοῦ Μίλωνος, εἶναι σύμβολον τῆς ἀθλητικῆς φύσεως τούτου, ὅπως ἠκάσθη ὑπό τινων (Modrze ἔνθ' ἀν.) εἶναι δύσκολον νὰ γίνῃ ἀποδεκτόν, διότι ὁ Μίλων δὲν ἦτο δισκοβόλος ἀλλὰ παλαιστὴς καὶ οὐχὶ ἀγωνιστὴς τοῦ πεντάθλου, ἐν ᾧ δίσκος εἶναι σύμβολον ὡρισμένης ἀθλητικῆς εἰδικότητος καὶ οὐχὶ γενικῶς χαρακτηριστικὸν οἱουδήποτε ἀθλητοῦ.

Ὁ Christian Scherer De Olympionicarum statuis (1885) σ. 23 κέ. νομίζει ὅτι ὁ Φιλόστρατος ἠκολούθησε τὸν Παυσανίαν ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν συμβόλων τοῦ ἀγάλματος τοῦ Μίλωνος, ὅτι δὲ ὁ Παυσανίας ἔμαθεν ὅ,τι λέγει περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀθλητοῦ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀγάλματος ἢ παρά τινος ἐξηγητοῦ. Ὁ Πλίνιος ΝΗ VII, 19 λέγει περί τοῦ Μίλωνος malum tenenti nemo digitum corrigebat. Ὁ Αἰλιανὸς ἀναφέρει τὴν δύναμιν ταύτην τοῦ Μίλωνος ἐν σχέσει πρὸς τὴν ῥόαν ἐν Ποικ. Ἱστορ. II, 24 καὶ Περὶ ζῴων VI 55.

Ἐν μὲν τῇ Ποικ. Ἱστορίᾳ λέγεται: Ἤδη τινὲς τὴν Μίλωνος τοῦ Κροτωνιάτου περιφερομένην ῥώμην ἐξέβαλον, τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ λέγοντες, Μίλωνος τούτους τὴν ῥοιὰν ἣν ἐν τῇ χειρὶ κατεῖχεν, οὐδεὶς τῶν ἀντιπάλων ἐξελεῖν ἐδύνατο· ἡ δὲ ἐρωμένη αὐτοῦ ῥᾷστα αὐτὴν ἐξῄρει κλπ.

Ἐν δὲ τῷ Περὶ ζῴων κεῖται: Αἱ λεπάδες, οὐκ ἂν αὐτὰς ἀποσπάσειας τῶν πετρῶν· οὐδὲ εἰ λάβοις δακτύλοις τοῖς τοῦ Μίλωνος, ὅσπερ οὖν ἐγκρατέστατα καὶ εὐλαβέστατα τὴν ῥοιὰν κατεῖχεν, ὡς μὴ αὐτὴν ἀφελέσθαι τῶν ἀντιπάλων τινὰ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ.

Διὰ ταῦτα δὲ ὁ Scherer ἡρμήνευσε τὸν δίσκον ὡς στρογγύλην βάσιν ἀρχαϊκοῦ ἀγάλματος, τύπου κούρου. Ἑρμηνεύει δὲ τὸ σχῆμα τῆς δεξιᾶς χειρὸς ὡς σχῆμα σεβίζοντος ἢ δεομένου ὡς καὶ ὁ Φιλόστρατος, νομίζει καὶ ἐνταῦθα ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ῥόας ἀλλὰ περὶ παρανοηθέντος ἀρυβάλλου καὶ ἀναζητεῖ τὸν ἀγαλματικὸν τύπον ἐν τῷ ἀγάλματι τοῦ Φιλησίου Ἀπόλλωνος τοῦ Κανάχου, τοιουτοτρόπως δὲ κατασκευάζει Μίλωνα τῆς ἰδίας αὐτοῦ αὐθαιρέτου ἀντιλήψεως.

Ὁ Frazer Pausanias IV, 140 διαφωνεῖ ὀρθῶς ὡς πρὸς τὴν ταύτισιν πρὸς τὸν Φιλήσιον Ἀπόλλωνα (Hyde Olympic Victor Monuments and Greek Athletic Art (1921), 107).

Σημειωτέον ὅτι ὁ Hitzig-Blümner, Pausanias II 2, σ. 602 ἀναφέρει ἀνευρεθὲν ἐν Ὀλυμπίᾳ τεμάχιον στρογγύλης βάσεως σχετισθὲν ὑπὸ τοῦ Roehl ἐν Arch. Ztg. XL 1882, 89 ἀρ. 429 πρὸς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μίλωνος (βλ. Λεονάρδον Ὀλυμπία 44 ἑ. σημ. 3. 345 ἀρ. 20. Olympia V 264). Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ λίθου φέρει λείψανα ἐπιγραφῆς, ἡ ὁποία, ἐὰν θεωρηθῇ ἀναφερομένη εἰς τὸν Μίλωνα, θὰ ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῇ ὡς ἑξῆς:]Μίλων Διοτ|ίμω ἀνέθεκεν..... Κατὰ τὸ μέσον τοῦ λίθου σῴζονται τὰ γράμματα..]αμ[.. συμπληρούμενα ἴσως διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ τεχνίτου Δαμέα. Ἀλλὰ τὸ ὅλον εἶναι ἀμφίβολον.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ «δίσκος» ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπάτει ὁ ἀνδριὰς τοῦ Μίλωνος, δὲν εἶναι ὁ ἀθλητικὸς δίσκος τῶν δισκοβόλων, ἀλλὰ στρογγύλον ἔλασμα «ἀληλιμ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
20/05/2024 22:37:07 EEST - 3.149.28.26

μένον» κατὰ τὴν παρὰ Σουίδᾳ καὶ Παυσανίᾳ παράδοσιν, ἐφ᾽ οὗ ἀγωνιζόμενος ἐπάτει ὁ Μίλων καὶ κατώρθωνε μήτε νὰ ὀλισθήσῃ μήτε νὰ κλονισθῇ. Ὁ δίσκος οὗτος ἦτο ἰδιορρυθμία τοῦ διασήμου παλαιστοῦ καὶ ἐσυμβόλιζε τὴν τεραστίαν αὐτοῦ δύναμιν, ὥστε νὰ παραμένῃ οὗτος ἀκλόνητος ἀντιμετωπίζων τελεσφόρως τήν τε δύναμιν τοῦ ἀντιπάλου καὶ τὸ ἐκ τοῦ ὀλισθηροῦ δίσκου μειονέκτημα.

Ἡ παράστασις τοῦ ἀμφορέως Faina εἶναι πολύτιμος διὰ τὴν ἑρμηνείαν τῆς ῥόας ὡς ἀθλητικοῦ συμβόλου εἰς τὰς χεῖρας παλαιστοῦ νικήσαντος. Ἡ πάλη εἶναι τὸ κατ᾽ ἐξοχὴν ἄθλημα τὸ ἀπαιτοῦν οὐχὶ μόνον τέχνην, ἀλλὰ καὶ δύναμιν πολλήν. Διὸ καὶ ὁ Φιλοστρατος ἐν τῷ Γυμναστικῷ 11 ἀναφέρει ὅτι οἱ Ἠλεῖοι «τὴν πάλην καρτεράν νενομίκασι καὶ ἀλεγεινὴν κατὰ τοὺς ποιητάς». Ὁ Θησεὺς λέγεται ὅτι πρῶτος εἰσήγαγε τὴν παλαιστικὴν τέχνην, «πρότερον δὲ ἐχρῶντο μεγέθει μόνον καὶ ῥώμῃ πρὸς τὰς πάλας» (Παυσαν. I, 39,3). Τοῦ δὲ Μίλωνος ἡ ἀσυνήθης ῥώμη πλείστων ἔτυχε παρὰ τῶν ἀρχαίων ἐγκωμίων.

Τοῦ Ἀνταίου ἡ ὑπερφυσικὴ, ἅτε ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Γῆς ἀνανεουμένη δύναμις, κατεβλήθη ὑπὸ τῆς τέχνης τοῦ Ἡρακλέους συνεργησάσης τῇ ῥώμῃ αὐτοῦ. Διδακτικὸς δὲ εἶναι ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Πλουταρχου ἐν Ἠθικοῖς σ. 680 d ὅτι ἡ πάλη εἶναι τὸ τεχνικώτατον καὶ πανουργότατον τῶν ἀθλημάτων.

Ὁ ἐπὶ τοῦ ἀμφορέως Faina γενειῶν παλαιστὴς ὁ φέρων τὰς δύο ῥόας ὡς νικηκὴς εἶναι συνέχεια τῆς προηγουμένης ἐκεῖ παραστάσεως τῶν δύο παλαιόντων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἷς εἶναι γενειῶν, ὁ δὲ ἄλλος ἀγένειος, διὰ δὲ τῆς ἐν συνεχείᾳ παραστάσεως αὐτοῦ ὁ ἀγγειογράφος θέλει νὰ δείξῃ τὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος.

Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Μίλωνος πρέπει νὰ τεθῇ πιθανῶς εἰς τὸν χρόνον μεταξὺ τῆς 62ας καὶ 66ης Ὀλυμπιάδος ἤτοι εἰς τὰ ἔτη μεταξὺ 528 καὶ 512 π.Χ., κατὰ δὲ τὴν γνώμην τοῦ Overbeck SQ 484, ὡς ἤδη εἶπον μεταξὺ τοῦ 528 καὶ 496 π.Χ. Ὁ χρόνος ἄρα τοῦ ἀνδριάντος καὶ τοῦ ἀμφορέως Faina εἶναι περίπου ὁ αὐτός. Ἐν τῇ χρήσει δὲ τῆς ῥόας δὲν ἀποκλείεται ὅτι ὁ ἀγγειογράφος ὑπέστη ἐπίδρασιν ἐκ τοῦ ἀνδριάντος, ἀλλ᾽ ἀσφαλῶς δὲν ἔδωκεν εἰς τὴν ῥόαν τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔδιδεν ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ὁ νικητὴς παλαιστὴς τοῦ ἀμφορέως ἦτο ἱερεὺς τῆς Ἥρας. Παρὰ ταῦτα ὁ ἀγγειογράφος διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν σημασίαν τῆς ῥόας παρέστησε τὸν νικητὴν φέροντα δύο ῥόας, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ἀρχαίων νὰ μεταχειρίζωνται διπλᾶ τὰ σύμβολα πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς ἐννοίας αὐτῶν (πρβ. ὅσα ἔγραψα ἐν BCH (70) 1946, 409). Ὥστε ὁ ἀγγειογράφος, εἴτε ὑπέστη ἐπίδρασιν ἐκ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Μίλωνος εἴτε μή, ἄλλην εἶχεν ὑπ᾽ ὄψει ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ σημασίαν τῆς ῥόας, τὴν ἐκ τοῦ χθονίου συμβόλου παρεκτεταμένην σημασίαν τῆς δυνάμεως, τῆς δαιμονικῆς ἰσχύος, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ κατ᾽ ἐξοχὴν χθονία θεὰ Γῆ. Ἐκτὸς δὲ τοῦ μύθου τοῦ Ἀνταίου καὶ τῶν Τιτάνων καὶ τῶν Γιγάντων, οἵτινες εἶναι πανίσχυροι ὡς τέκνα τῆς Γῆς, ἡ ἀρχαία πίστις ἀπέδιδε καὶ εἰς τοὺς ἀφηρωϊζομένους, τοὺς νεκροὺς ὑπερφυσικὴν δύναμιν, ὅπως βλάπτωσι τοὺς ζῶντας. Τῆς δυνάμεως ταύτης μετελάμβανον οὗτοι εὐθὺς ὡς ἀποθνήσκοντες καθίσταντο χθόνιοι καὶ τέκνα τῆς Γῆς καί, ὅπως λέγει ὁ Ησυχιος ἐν λ. κρείττονας· τοὺς ἥρωας οὕτω λέγουσιν. Δοκοῦσι δὲ κακωτικοί τινες εἶναι, διὰ τοῦτο καὶ οἱ παριόντες τὰ ἡρῷα σιγὴν ἔχουσι μή τι βλαβῶσι. Καὶ οἱ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
20/05/2024 22:37:07 EEST - 3.149.28.26

θεοὶ δέ. Αἰσχύλος Αἰτναίαις (Ἀπόσπ. 10). Κρείττων δὲ εἶναι καὶ ὁ βελτίων καὶ ὁ ἰσχυρότερος. Καὶ ὁ Αθηναιος XI, 4 σ. 461 λέγει: χαλεποὺς γὰρ καὶ πλήκτας τοὺς ἥρωας νομίζουσι. Ὁ ἥρως δέ, κατὰ τὸν Ἡσύχιον ἐν λ., εἶναι ὁ δυνατός, ἰσχυρός, γενναῖος σεμνός. Ἥρωες ὅμως ἦσαν καὶ οἱ νεκροὶ ὡς ἰσχυροί, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀφηρωΐζεσθαι σημαίνει ἀποθνήσκειν. Ἐκ τῆς χθονίας δὲ αὐτοῦ φύσεως καλεῖται καὶ ὁ ὄφις ἥρας ποικίλος. Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ἥρως - Ἥρα εἶπον ἐν ΑΕ 1939 - 41 σ. 100.

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Σουιδα ἐν λ. ἠρία· οἱ τάφοι. φασὶ δέ τινες κοινότερον μὲν πάντας τοὺς τάφους οὕτως ὀνομάζεσθαι, κατ' ἐξαίρεσιν δὲ τοὺς μὴ ἐν ὄψει ᾠκοδομημένους. Ὠνομάσθαι δὲ παρὰ τὴν ἔραν.-Ἔρα δὲ ἡ γῆ λέγει ὁ Σουίδας ἐν λ. Πρβ. τὴν ἔκδ. τῆς Ada Adler I², 402 ἀρ. 2887 καὶ 587, ἀρ. 512.

Περὶ τῶν ἡρώων - νεκρῶν βλ. J. Harrison Prolegomena 325 κέξ. Διὰ τὸ εἶναι δὲ κακωτικοὶ καὶ κρείττονες μ ε ι λ ί σ σ ο ν τ α ι οἱ νεκροί.

Χαρακτηριστικὴ δὲ τῆς χθονίας ἐννοίας τῆς ῥόας εἶναι καὶ ἡ ἐπὶ λευκῆς ληκύθου τοῦ Βερολίνου ἀρ. 2680 παράστασις, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἰκονίζεται γυνὴ ἱσταμένη πρὸ στήλης καὶ φέρουσα ἐπὶ δίσκου, προτεινομένου διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, τέσσαρας μεγάλας ῥόας προσφερομένας εἰς τὸν Χάρωνα, ὁ ὁποῖος ἵσταται ἀπέναντι αὐτῆς ἐν τῷ πλοίῳ αὐτοῦ (Furtwängler Vasenkatalog II, σ. 765, ἀρ. 2680).

Εἰς τὰ ἤδη ἐν ΑΕ 1939 - 41 κατειλεγμένα παραδείγματα ῥόας χθονίας δύνανται νὰ προστεθῶσι καὶ ἄλλα π.χ. Röm. Mitt. XI 1896, 183 πήλινα ἐκ Conca, σ. 188 ἐκ τάφου τῆς Via Cristallini. Πηλίνη ῥόα ὡς κτέρισμα RM (46) 1931, 61. Ῥόα ἐν κέρατι, Ἀμαλθείας ἐπὶ σαρκοφάγου Ῥωμαϊκῆς RM (46) 1931 σ. 108. Τ. Ῥόα ἐκ τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἐσκυλίνου τῆς Ῥώμης RM (45) 1930, 126.

Ἐκ πάντων τούτων συνάγεται ὅτι ἡ ῥόα εἰς χεῖρας παλαιστῶν, ὅπως ἐπὶ τοῦ ἀμφορέως Faina καὶ ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Μίλωνος, εἶναι σύμβολον ἐξαιρέτου δυνάμεως, ὑπαινισσόμενον τὴν δαιμονικὴν ἰσχὺν τῶν χθονίων, πρὸς τὴν ὁποίαν παραβάλλεται ἡ τῶν ἀθλητῶν παλαιστῶν.

Βεβαίως ἡ συμβολικὴ αὕτη παρεκτεταμένη ἔννοια τῆς ῥόας δὲν εἶναι εὐρυτέρα, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὰ μνημειακὰ καὶ φιλολογικὰ μαρτύρια εἶναι, τοὐλάχιστον μέχρι τοῦδε, ἐλάχιστα. Ὅτι ὅμως ἡ ῥόα εἶναι ἐπινίκιον ἔπαθλον ἐν τῷ ἀνδριάντι τοῦ Μίλωνος, ὅπως εἰκάζει ὁ Modrze RE ἔνθ. ἀν. 1675, στηριζόμενος εἰς τὴν περὶ τῶν Πυθίων καὶ τοῦ μήλου ὡς ἐπάθλου μνημονευθεῖσαν παράδοσιν, δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι ὁ ἀνδριὰς τοῦ Μίλωνος ἦτο ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀνεφέρετο δὲ εὐλόγως εἰς Ὀλυμπιακὴν νίκην ἢ νίκας. Ἐν Ὀλυμπίᾳ δ' ὅμως δὲν ἦτο ἔπαθλον οὐδέποτε ἡ ῥόα. Πρὸς τούτοις καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ ἀμφορέως Faina νικητὴς παλαιστὴς θὰ ἔδει τότε νὰ εἶναι ἀποκλειστικῶς πυθιονίκης, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν φαίνεται πιθανόν. Πιθανώτερον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπόκειται ἐνταῦθα δημώδης συμβολισμὸς τῆς ἐννοίας ὑπερμέτρου δυνάμεως, περιωρισμένος τοπικῶς, ἐξαρθεὶς διὰ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Μίλωνος καὶ τυχὼν χρήσεως καὶ παρὰ τῷ ἀγγειογράφῳ τοῦ ἀμφορέως Faina, ἴσως κατὰ μίμησιν καὶ ἐπίδρασιν τοῦ ὀλίγον προηγηθέντος ἀνδριάντος, ἀλλὰ μετ' ἐπιτάσεως τοῦ συμβολισμοῦ διὰ διπλοῦ καρποῦ ῥοιᾶς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
20/05/2024 22:37:07 EEST - 3.149.28.26

Τὶς οἶδε μήπως εἶχε τὴν παρεκτεταμένην ταύτην σημασίαν ἡ ῥόα ἐν τῷ κύκλῳ τῶν Πυθαγορείων, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆκε καὶ ὁ Μίλων καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μυῖα, ἡ δὲ ἐξ αὐτῶν ἐπίδρασις περιωρίζετο εἰς Ἰταλιωτικάς τινας μόνον πόλεις. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ ὁ ἀμφορεὺς Faina, τοῦ ὁποίου δὲν καθορίζεται ὁ τόπος τῆς κατασκευῆς, θὰ προέρχεται ἐκ παρομοίου περιβάλλοντος, ἤ, ὅπως εἶπον, θὰ τελῇ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀνδριάντος.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιον ἢ πιθανόν, διότι πλὴν τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Λίβυος παιδός, τοῦ Μνασέου τοῦ Κυρηναίου, περὶ οὗ ἤδη ἀνωτέρω εἶπον, καὶ ἄλλος ἀνδριὰς Ὀλυμπιονίκου, τοῦ Θεογνήτου τοῦ Αἰγινήτου, παλαιστοῦ παιδὸς καὶ τούτου, ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ VI, 9, 1 ὡς ἑξῆς: Θεογνήτῳ δὲ Αἰγινήτῃ πάλης μὲν στέφανον λαβεῖν ὑπῆρξεν ἐν παισί, τὸν δὲ ἀνδριάντα οἱ Πτόλιχος ἐποίησεν Αἰγινήτης. — — — — Ἐφ' ὅτῳ ὁ Θεόγνητος πίτυος τῆς γ´ ἡμέρου καὶ ῥοιᾶς φέρει καρπόν, ἐμοὶ μὲν οὐχ οἷά τε ἦν συμβαλέσθαι, τάχα δ' ἂν Αἰγινήταις τισὶν ἐπιχώριος ἐς αὐτὰ ἂν εἴη λόγος. (Ὁ SCHUBART, πιθανώτερον διὰ τὸ διπλοῦν ἄν, διώρθωσεν: ἐς αὐτὸν εἴη λόγος).

Ὁ παλαιὸς CHRISTIAN SCHERER ἐν De olympionicarum statuis (1885) 26 σημ. 2 ἐνόμισεν ὅτι τὸ ἄγαλμα τοῦ Θεογνήτου ἔφερεν ἐν τῇ ἑτέρᾳ τῶν χειρῶν ἀρύβαλλον, τὸν ὁποῖον πλανηθεὶς ὁ Παυσανίας ἐξέλαβεν ὡς καρπὸν ῥοιᾶς, ἀλλ᾽ ὀρθῶς ὁ REISCH Gr. Weihgesch. 43 ἀπέκρουσε τοῦτο.

Ὁ HITZIG καὶ ὁ BLÜMNER ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ Παυσανίου II 2, 577 ἀναφέρουσι τὸ εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Θεογνήτου σῳζόμενον ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδου ἀρ. 149 (P. L. G. III 498 = DIEHL Anth. Lyr. V, ἀρ. 111 = TH. BERGK Die griech. Liederdichter σ. 205 ἀρ. 201, Anthol. Planudea 2.

Ὁ ΠΙΝΔΑΡΟΣ Πυθιον. VIII, 35 ἀναφέρει τὸν Θεόγνητον ὡς θεῖον τοῦ Ἀριστομένους τοῦ Αἰγινήτου παλαιστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι ἀφιερωμένος ὁ Πινδαρικὸς ὕμνος ἐπὶ τῇ Πυθικῇ νίκῃ. Κατὰ τὸν ROBERT Hermes (35) 1900, 165 ὁ Θεόγνητος ἐνίκησε τῷ 476, ὁ δὲ Ἀριστομένης τῷ 446. HYDE Ol. Vict. Mon. 1656. Ὁ URLICHS Arch. Anal. 9 REISCH ἔνθ᾽ ἀν. 44) στηριζόμενος εἰς τὸ μνημονευθὲν ἀνωτέρω ἐνταῦθα χωρίον τοῦ Λουκιανοῦ, Ἀνάχαρσ. 9 θεωρεῖ τὸν puerum.... mala ferentem ὡς Πυθιονίκην. Ἀλλ᾽ εἴπομεν ἤδη ὅτι οὗτος εἶναι ὁ Λίβυς, ὁ νικήσας ἐν Ὀλυμπίᾳ.

Ὥστε οὐχὶ ἐκ τοῦ τόπου, δηλ. τῶν Δελφῶν, ὀφείλομεν νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν ἑρμηνείαν, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς συμβολικῆς σημασίας τῆς ῥόας, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἁπλῶς πυθικὴ ἀλλ᾽ εὐρυτέρα, ὡς ὑποδεικνύει καὶ ὁ ἀνδριὰς τοῦ Θεογνήτου.

Ἡ σύνδεσις τῶν καρπῶν τῆς πίτυος καὶ τῆς ῥοιᾶς ἐν τῷ ἀνδριάντι τούτῳ ὀφείλει πιθανώτατα νὰ ἑρμηνευθῇ ἐκ συγγενοῦς σημασίας τῶν συμβόλων. Ἡ πίτυς ἡ ἥμερος εἶναι ἀσφαλῶς ἡ σημερινὴ κουκουναριά, τῆς ὁποίας ὁ καρπός, ὁ κῶνος, εἶναι πλήρης σπερμάτων, κατὰ τοῦτο δὲ ὁμοιάζει προφανῶς πρὸς τὸν σπερματοβριθῆ καρπὸν τῆς ῥοιᾶς.

Ἡ πίτυς εἶναι συμβολικὸν δένδρον τοῦ Ἄττιος, τῆς Δήμητρος, τοῦ Διονύσου, τοῦ ὁποίου ὁ θύρσος κατέληγεν ἄνω εἰς κῶνον πίτυος, τῆς Κυβέλης, τοῦ Μηνός, τοῦ Μίθρα, τοῦ Ὀσίριδος, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τοῦ Μελικέρτου, τοῦ Πανός, ὅστις ἐν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
20/05/2024 22:37:07 EEST - 3.149.28.26

ἐπιγράμματι τοῦ Κριναγόρου (Anthol. Palat. VI, 253,3) καλεῖται πιτύστεπτος, ἔχει δὲ φίλην τὴν Πίτυν, κλπ., τοῦ Ποσειδῶνος κλπ. (GRUPPE Griech. Mythol. II Sachregister ἐν λ. Fichte, σ. 1903, καὶ Pinie σ. 1912). Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι κατὰ τὰ ἐν Ἀθήναις Θεσμοφόρια, τὰ ἄλλως καὶ Ἀρρητοφόρια καλούμενα, πλὴν ἄλλων ἐρρίπτοντο εἰς τὰ μέγαρα, τὰ βάραθρα τῆς Δήμητρος καὶ κλάδοι πίτυος διὰ τὴν γονιμότητα τοῦ δένδρου (πρβ. HARRISON Prolegomena 138. FARNELL Cults of the Gr. States III 91). Περὶ τῶν κλάδων τῆς πίτυος τῶν ῥιπτομένων κατὰ τὰ Θεσμοφόρια εἰς τὰ μέγαρα μαρτυρεῖ τὸ εἰς τοὺς Ἑταιρικοὺς διαλόγους II, 1 τοῦ Λουκιανοῦ ἀρχαῖον σχόλιον, περὶ τοῦ ὁποίου ἐπραγματεύθη ὁ E. ROHDE Rhein. Mus. (30) 1870, 548 κέ. καὶ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ὁ Βυζάντιος ἐν λ. Μίλητος (PRELLER-ROBERT Griech. Myth. I 779 ἑ. πρβ. αὐτ. σ. 740. 715. 797,3). Ἡ σχετικὴ φράσις τοῦ ἀρχαίου εἰς Λουκιανὸν σχολίου λέγει ῥητῶς: λαμβάνουσι δὲ κώνου θαλλοὺς διὰ τὸ πολύγονον τοῦ φυτοῦ, ἔνθα μᾶλλον τονιστέον πολυγόνον. Πρβ. καὶ L. DEUBNER Att. Feste 40 ἑ.—GJERSTAD Archiv f. R. W. (27) 1929, 197.212. καὶ L. ZIEHEN ἐν RE Suppl. VII, 44, 59 ἑ.

Κλάδοι πίτυος ἦσαν ἐν χρήσει λατρευτικῇ ἐν τοῖς Ἀρρητοφορίοις (DEUBNER 10), ἐν τοῖς Σκίροις (DEUBNER 44) καὶ ἐν τοῖς Θεσμοφορίοις (DEUBNER 44. 46.)

Πάντα ταῦτα δεικνύουσιν ὅτι ἡ κῶνος ἢ πίτυς διὰ τὴν πολυγονίαν τοῦ καρποῦ αὐτῆς ἦτο σύμβολον χθόνιον, ἀνῆκον εἰς θεότητας τῆς γονιμότητος καὶ εὐφορίας, σύμβολον ἄρα συγγενέστατον πρὸς τὴν ῥόαν καὶ τὴν διὰ ταύτης ἐκφραζομένην ἔννοιαν τῆς γονιμότητος καὶ τῆς παρεκτεταμένης σημασίας τῆς δυνάμεως. Ὥστε ἀμφότερα τὰ ἐν τῷ ἀνδριάντι τοῦ Θεογνήτου τοῦ παλαιστοῦ παιδὸς ἀπαντῶντα σύμβολα εἶναι, προφανῶς, ταυτόσημα καὶ δηλοῦσι τὴν «δαιμονικὴν» ῥώμην τοῦ ἀθλητοῦ. Περὶ τῆς πίτυος — πεύκης (Pinus pinea L.) βλ. V. HEHN Kulturpflanzen u. Haustiere [8] (1911), 301-7.

Περὶ τῆς ῥόας προκειμένου εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι ὁ ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ Ἀλεξιφ. 490 ἑ. ἀναφέρει Κρητικὰς καὶ Αἰγινητικὰς ῥοιὰς ἢ ῥόας ἐχούσας «κάρφη φοίνια» ἤτοι ἐρυθροὺς κόκκους. Ἐλέγετο δὲ ἡ ῥόα Λατινιστὶ malum punicum ἢ m. granatum ἢ καὶ ἁπλῶς malum. Ἐν τῷ Corpus glossar. latin. III, 264 ἡ ῥοιὰ μεταφράζεται malum granatum. Ἐλέγετο δὲ καὶ malum puniceum, μῆλον φοινικοῦν. Ὁ STEIER, γράφων τὸ ἄρθρον m. punicum ἐν RE[2] XIV (1928) σ. 928-942, φρονεῖ ὅτι ἴσως διὰ τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα ἐπεκράτησε τὸ ὄνομα m. punicum. Ἐν τούτοις ὁ ΠΛΙΝΙΟΣ N. H. XIII, 112 γράφει: sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine sibi vindicat; aliqui granatum appellant. Ὅπως δὲ ἀνέφερον ἐν τῇ ΑΕ 1939-41, 101 ἡ ἱστορία τῆς ῥοιᾶς ἀνάγει τὴν προέλευσιν αὐτῆς εἰς τὴν μέσην Ἀνατολὴν κατὰ τὰς μαρτυρίας τῆς Π. Διαθήκης ἤτοι περὶ τὴν Φοινίκην. Διὰ τοῦτο φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ἡ Λατινικὴ ὀνομασία m. punicum μᾶλλον εἰς τὸν τόπον παρὰ εἰς τὸ χρῶμα ὀφείλει νὰ ἀναχθῇ, ὅπως καὶ ὁ Πλίνιος ὑποδεικνύει.

Εἰς ἐπίρρωσιν τῆς νέας ταύτης ἑρμηνείας τῆς ῥόας ἔρχεται καὶ νέον ἐκ τῆς μελανομόρφου ἀγγειογραφίας τεκμήριον, εἶναι δὲ ἀξία πολλῆς προσοχῆς ἡ ἐπὶ ἀμφορέως τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, τοῦ εἴδους τῶν μελανομόρφων ἐξεζητημένων (affectirt, affected) λεγομένων ἀγγείων, παράστασις, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐμφανίζεται ἡλικιωμένος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
20/05/2024 22:37:07 EEST - 3.149.28.26

γενειῶν ἀνὴρ προσφέρων εἰς ἀναχωροῦντα ὁπλίτην ῥόαν. Τὸ ἀγγεῖον περιγράφεται λεπτομερῶς ὑπὸ τοῦ H. B. Walters ἐν τῷ Br. Mus. Catalogue of Vases B 152, ἀπεικονίζεται δὲ πολὺ συνοπτικῶς ἐν CVA Great Britain 3 III He πίν. 25, 3 α - β· Πρβ. G. Karo ἐν JHS XL 1899 σ. 161 ἀρ. 23. Walters Ancient Pottery I πίν. 29 (μόνον ἡ μία ὄψις). Κατ' εὐκρινῆ ἰχνογραφίαν ἀπεικονίζονται ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τοῦ ἀμφορέως αἱ παραστάσεις παρὰ Micali Storia degli antichi popoli Italiani, III σ. 129 - 31, Monumenti πίν. 75. 76. Κατὰ τὸν πίνακα ὑπ' ἀρ. 75 τοῦ Micali ἐγένετο καὶ ἡ ἐνταῦθα ἀπεικόνισις **(εἰκ. 3)**.

Τὸ θέμα ἀμφοτέρων τῶν παραστάσεων εἶναι ἡ ἀναχώρησις ὁπλίτου ἀποχαιρετίζοντος τοὺς παραμένοντας διὰ κινήσεως, συνήθους καὶ σήμερον, τῆς δεξιᾶς χειρός.

Εἰκ. 3. Μελανόμορφος ἀμφορεὺς τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου.

Ἐν τῇ ὀπισθίᾳ παραστάσει, ἥτις εἶναι σχεδὸν ταυτόσημος πρὸς τὴν προσθίαν, ἐλλείπει ἡ προσφερομένη εἰς τὸν ὁπλίτην ῥόα. Ὁ Walters ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ἀγγείου φρονεῖ ὅτι ἡ ἀποχαιρετιστήριος κίνησις τῆς δ. χειρὸς τοῦ ὁπλίτου σημαίνει ἀποποίησιν τῆς ῥόας (holding out right hand as if declining it). Ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἡ κίνησις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὁπλίτου εἶναι προφανῶς ἀποχαιρετιστήριος, ὅπως καὶ σήμερον, διότι ἡ αὐτὴ χειρονομία παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλα πρόσωπα τῆς παραστάσεως, χωρὶς νὰ προσφέρηται εἰς αὐτὰ καρπὸς ῥοιᾶς, εἶναι δὲ καὶ εἰς ταῦτα τοῦ αὐτοῦ πράγματος δηλωτική, ἐφ' ὅσον ἡ ὅλη σκηνὴ εἶναι σκηνὴ ἀποχωρισμοῦ καὶ ἀποχαιρετισμοῦ. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἀποποιήσεως καὶ ἀρνήσεως ἀποδοχῆς τῆς ῥόας, ἡ παλάμη θὰ ἦτο ὅλη ἐστραμμένη πρὸς τὸ ἀποκρουόμενον πρᾶγμα καὶ οὐχὶ ἀντωπὴ πρὸς τὸν θεατήν. Εἰς τοῦτο ἴσως παρεσύρθη ὁ Walters παρατηρήσας ὅτι ἐν τῇ ἀντιστοίχῳ ὀπισθίᾳ παραστάσει τοῦ ἀμφορέως δὲν προσφέρεται ῥόα εἰς τὸν ἀναχωροῦντα ὁπλίτην.

Εἰκάζω ὅτι καὶ ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀγγειογραφίᾳ ἡ σημασία τῆς ῥόας εἶναι ἡ τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς δυνάμεως. Ἡ ῥόα κεῖται ἐνταῦθα ἀντὶ τῆς φράσεως «Καλὴν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
20/05/2024 22:37:07 EEST - 3.149.28.26

Τύχην καὶ καλὴν δύναμιν», εὐχομένης εἰς τὸν εἰς ἐκστρατείαν ἐξερχόμενον ὁπλίτην εὐτυχῆ ἔκβασιν τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὸν πόλεμον, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ὁ γέρων, πατὴρ ἴσως τοῦ ὁπλίτου, ὑποσημαίνει εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ῥόας τὸν θάνατον καὶ τὸ «μόρσιμον ἦμαρ», ὅπως φρονεῖ ὁ Micali ἐκλαμβάνων τὴν ῥόαν ὡς «un balsamario a palla» (ἀρύβαλλον) προσφερόμενον εἰς τὸν ὁπλίτην ὡς σύμβολον del premio eterno destinatogli dai fati! Εἶναι ὡσαύτως ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ ὁπλίτου ὑπάρχει ἐν ἐκτύπῳ ἀναγλύφῳ ὡς «ἐπίσημον» αὐτῆς ὄφις, ὁ ὁποῖος εἶναι πιθανώτατα ὁ οἰκουρὸς τοῦ ὁπλίτου δαίμων, φύλαξ αὐτοῦ καὶ κακοῦ ἀποτρόπαιος. Ὁ E. Küster Die Schlange in der griech. Kunst u. Religion 50.113.130 εὐστοχώτατα διέλαβε περὶ τοῦ ὄφεως ὡς ἐπισήμου ἀσπίδων ἀπὸ τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς καὶ ἡρμήνευσε τὴν ἀποτρόπαιον τούτου σημασίαν ὡς καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ κατὰ τοῦ κακοῦ βλέμματος καὶ τῆς βασκανίας, ὅπερ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἀσπίδων τῶν εἰς πόλεμον ἐξερχομένων εἶναι ἐπικαιρότατον (Küster αὐτ. ἰδίᾳ ἐν σ. 112 ἑ. σημ. 7).

Ὑπὸ τοῦ Benndorf-Niemann ἐν Das Heroon von Gjölbaschi-Trysa σ. 221 πίν. XXIX, 4 ἀπεικονίζεται ἡ μακρὰ πλευρὰ σαρκοφάγου, ἔνθα ὑπὸ τὴν κλίνην ὑπάρχει πλατεῖα τετράγωνος ἔξαρσις, ἴση κατὰ τὸ ὕψος πρὸς τὸν γειτνιάζοντα σκίμπουν καὶ ἐνθυμίζουσα τοὺς ἐν τῇ σημερινῇ Ἀνατολῇ συνήθεις «σοφρᾶδες» (Ἀρχαῖα παραδείγματα παρὰ Loeschcke Arch. Ztg 1884, 96, 8). Ἐπὶ τῆς χθαμαλῆς ταύτης τραπέζης διακρίνονται σταφυλαί, παραδείσια μῆλα (;) (τὰ ἄλλως λεγόμενα Lycopersica ἢ περσικὰ μῆλα, τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν στρυχνοειδῶν-solanacea) καὶ δύο ῥόαι. Ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι σ. 222 πίν. XXIX, 11 πρὸς ἄλλοις εἰκονίζεται παῖς κατὰ κρόταφον φέρων ἐν τῇ κεκλεισμένῃ δεξιᾷ ῥόαν ἐστραμμένην πρὸς τὰ κάτω. Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσι πρόκειται περὶ χθονίας ἁπλῶς ῥόας. Περὶ τοῦ μήλου ἐν τῇ κλασσικῇ ἀρχαιότητι ἔγραψεν ὁ Benjamin Foster The Symbolism of the Apple in Classical Antiquity, ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Harvard Studies in Classical Philology X, σ. 39 κέ. (πρβ. AJA IV, σ. 539), ἀλλὰ τὸ βιβλίον δὲν ὑπάρχει ἐν Ἀθήναις.

[Κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ παρόντος ἄρθρου λαμβάνω γνῶσιν τῆς ἄρτι ἀφιχθείσης συνεχείας τοῦ μνημειώδους ἔργου τοῦ A. B. Cook Zeus III, 1.2, ἔνθα σ. 811ἑ. γίνεται ἐκτενέστερος λόγος περὶ τῆς ῥόας καὶ δὴ καὶ τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης. Ὁ Cook γινώσκει συνοπτικῶς καὶ τὸ εὕρημα τοῦ Μπαλάνου ἐκ τοῦ σημειώματος τοῦ C. W. Blegen AJA (40) 1936, 145, ὀρθῶς δὲ χρησιμοποιεῖ τοῦτο πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς γνώμης τοῦ Benndorf, προσάγων καὶ ἄλλα μνημεῖα σχετικὰ πρὸς τὴν ῥόαν καθ᾿ὅλου. Τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μίλωνος ἀναφέρει ὁ Cook σ. 816ἑ. συντόμως. Ἡ καὶ παρὰ τῷ Cook III 1050 εἰκ. 843 ἀπεικονιζομένη ἐρυθρόμορφος ἐκ Κορνέτου κύλιξ τοῦ Ὄλτου (Monum. d. Inst. X πίν. 23-24) δεικνύει τὴν Ἥβην καθημένην καὶ φέρουσαν ἐν μὲν τῇ ἑτέρᾳ τῶν χειρῶν ἄνθος, ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ ῥόαν. Ἡ Ἥβη δὲν ἀναφέρεται ὡς χθονία, εἶναι δὲ θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Διώνης καὶ προσωποποίησις τῆς νεανικῆς ὡραιότητος καὶ σφριγώσης ἀκμῆς. Ἐκ τούτου νομίζω ὅτι καὶ ἐπὶ τῇ εἰρημένῃ ἀγγειογραφίᾳ παρὰ τὸ ἄνθος ἡ ῥόα συμβολίζει τὴν νεανικὴν δύναμιν].

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
20/05/2024 22:37:07 EEST - 3.149.28.26